

Ötödik díjazott

BABITS MIHÁLY
istenközpontú európai lírája
MAGYAR ÖRÖKSÉG

LÉGY ELLENÁLLÁS

„Nem az énekes szüli a dalt: / a dal szüli énekesét. / Lobbanj föl, új dal, te mindenható! / Szülj engem újra, te csodaszép!” – vallotta költészetének geneziséről Babits Mihály. Az ő lázasan nyugtalan, mégis klasszikus veretű, tárgyias majd személyes létlírájában valóban fellobbant a XX. századelőn az új magyar költészet időtlen időkig szóló dala. Új szépségeszményével, akárcsak nagy társa, Ady Endre, megtörte ő is a régi, a „ferencjózsefi aranyidők” Magyarországnak a költői szépségről vallott ideáljait. „Megsértettük szentségeit – írta visszatekintésében -, egy szélesebb látókör jogán, egy nagyobb testvériség nevében, egy tágabb élet erejénél fogva.” Ezen a jogon tűzték ki Adyval célul a „gyönyörüket írni” új esztétikáját. E mögött azonban egy máig és minden korban időszerű és heves erkölcsi követelés húzódott meg. „A tiszta és időtlen Igazság” érvényesítésének a követelése. Ennek szószólójául jelölte ki őt „az Ég királya”, hogy „különös hírmondóként” hirdesse: „merre rendelte menned” – a társadalmi és a személyes Lét végső és megválaszolhatatlannak tetsző kérdéseivel szemben. De erre kötelezte őt a történelmi Idő szörnyű zajlása is, melynek örvényeiben valósággal is megélte a világok, s benne a magyar világ omlását, amelyet Ady „a nagy szétszóródás előtt” megjövendölt. „Hajdan, mint bajnok, társa mellett”, egy morális-bölcselő alkat hevületével, nem „két felé”, de száz felé harcolva, 1911-től 1941-ben bekövetkezett haláláig támadások pergőtüzében intette hajthatatlanul a világot, hogy „Isten művét rongálja bármi rontás”; szüntelenül figyelmeztetett, „amíg rossz gégájától tellett”, többnyire persze hiába, hogy „vétkesek közt cinkos aki néma.”

„Nem volt magyar költő, akit több támadás ért, mint őt”, mondotta a koporsójánál Illyés Gyula. Mi adott erőt Babitsnak, hogy „szabad madárként” szárnyaljon egy ellenséges világban, hogy az Isten művét rongáló Rontásnak makacsul ellenálljon, „mert semmi vagy, ha nem vagy ellenállás, vigyázz, ne fújjon át rajtad a szél.” Az a mély hit, hogy a költő dolga mégsem egészen hiábavaló, mert „a művészet hat az életre, a művészet az élet egyik mozgató, újdonságok felé röpitő rugója” (*Irodalom és társadalom*, 1912.) Az a mély meggyőződés, hogy „a Versírás nagy, eleven, szociális művészet – ősidőktől fogva.” Aki ismeri szenvedéstörténettel teljes életét és művét, amely a földi szenvedés fölötti győzelem megtestesülése, az tudja, a Rosszal szembeni ellenállás erkölcsi parancsa tulajdonképpen a Szentírás szava, a Hegyi Beszéd szava a Babits-i műben, amelynek líráját a költő „Isten versének ritmusához igazította.”

A „minden fajokon és századokon felül álló” egyetemes Igazság bizonyosságával átitatott szelleme tette Babitsot magányossá, egyszersmind megalkuvást nem ismerő állásfoglalásra is készítette eredendően apolitikus lényét az embereket és népeket próbáló politikai-történelmi viharokban. „A politikai irányok halandók, a művészet halhatatlan”, vallotta, de ha a lelkiismerete erre készítette, olyan hősiesen nézett farkasszemet a közélet bajaival, versben és prózában hirdetve „lelke igazát”, ahogyan a ninivei politika „keserű megalkuvástól összeszorított fogú Martinuzziai” soha. A *Jónás* könyvében a mítosz nyelvén fejezte ki a század történelmi megrázkódtatásaival szemben kötelező erkölcsi magatartás feltétlen parancsát, jóllehet már jóval korábban, 1918-ban, amikor „idegein egy apokaliptikus zene

tombolt”, az antiintellektualizmus és az antiracionalizmus veszedelmes világnézeteivel hadakozva ki is jelentette, hogy a történelem logikátlan folyamat, de ebből nem következhet, hogy „a világon nem lehet segíteni”, tehát hagyni kell, hogy menjen „a maga vak, ostoba, szörnyű vágányán”. S ezért utasította el 1938. május 15-én, a *Pesti Napló* hasábjain a faji törvények gondolatát, olyan közszellemet követelve, amely „az embereket nem fajta szerint, hanem egyénenként ítéli meg”, mert „az emberi nagyság vagy szentség vagy szellem mindig az egyénben jelentkezik, sohasem a fajban.” (*A tömeg és a nemzet*)

A fenyegető történelmi vízözönnel szemben szilárd erkölcsi gátakat kell emelni; hirdette, mert úgy ítélte meg, hogy a XX. század nagy problémája gyökereiben erkölcsi természetű, s ezért erről nem szabad megfeledkezniük az Írástudóknak; senkinek, aki valamilyen igényt tart arra, és lehetősége is nyílik rá, hogy a társadalom életének irányát szabjon, sorsát alakítsa. „Még hozzá olyan korban, amikor az erkölcs alapjai váltak kétségessé.” Különben az írástudók árulását követi el. Babits nem volt naív illuzionista, jól tudta, amit személyes sorsában is megélt, hogy „a világ azelőtt is a nyers erő útján járt: de tudatában volt annak – tette hozzá –, hogy ez nem az erkölcs útja.” A modern írástudó árulása abban rejlik, írta 1928-ban, a mi korunkra is érvényes figyelmeztetéssel, hogy „a modern írástudónak nem az Igazság a fontos, hanem a ’világnézet’: vagyis a harc, a párt.”

Babits Mihály végig Isten kezében érezte, tudta személyes egzisztenciáját, s tulajdon hazáját is ebből a magas lelki helyzetből szemlélte. Így érthető meg, hogy költő híve, Nemes Nagy Ágnes kesernyés megállapítása szerint „nem volt eléggé magyar a közjutalmazott honmentőknek, zagyva népszónokoknak.” Élete végén, már a betegágyában papírra vetett curriculum vitae-jében tréfásan ezt írta maga Babits arról, hogy mi volt az ő „hazafiságában” a hiba? „Nem ittam, nem vadásztam és nem politizáltam, ami már maga is forradalomszámba ment Magyarországon, hol még a költészetet is csak a politika kedvéért szokás eltérni vagy engedélyezni.” (Vagy betiltani, gondoljuk hozzá, mint más és más korokban ugyanazzal az inkvizítori szenvedéllyel az övét is, ...) De komolyra fordítva a szót: mélytűző hazafiságának igazi forrását „a magyarság régi, nemes keresztény szellemében” jelölte meg, „amely már Szent István korában hátat fordított a barbárságnak...Ez a szellem adta meg az európai Magyarország erkölcsi erejét s életlehetőségét a művelt népek közt. – írta a második világháború előestéjén. – Keleti jellemünk és nyugati kultúránk találkozott ebben a szellemben, becsületes lovagiasság s belátó okosság. A szabadság pogány szeretete egyesült a béke és igazság krisztusi hitével.” Magyarságtudatának alapját ily módon összegezte Babits: „A nemzet nemcsak mennyiség, néhány milliónyi ember, hanem elsősorban *minőség* is. *A nemzet: a kultúra.*” De hát a „vak Megszokás, a süket Hivatal” miért is hallotta volna meg Babits szavát, amellyel a nemzet lelkére kötötte, hogy Kölcsey, Vörösmarty vagy Széchenyi műveiben „a magyarság leggyötrelmesebb kérdései vívódnak, amelyek ma megoldatlanabbak, mint valaha.” Ahelyett, hogy figyelmeztetését megszívlelte volna, 1919-ben *Az igazi haza* című írásáért toloncházba csukta. Azt a költőt, akiből később, 1940-ben, amikor a német hadsereg lerohanta Dániát, Norvégiát, és bevonult Párizsba, a vörös hadsereg pedig bekebelezte a balti államokat, Besszarábiát és Észak-Bukovinát, megrendítő erővel szakadt ki versben a szorongás, a nemzetéért való aggodalom hangja: „napkelte és napszállta közt / egy kisebb nemzet pusztul el. /--/ És már azt kérdik tőlem álmaim: / milyen lesz magyar nélkül a világ?” (*Özönvizet, kőessőt, üstököst.*)

Ahogy egy évszázaddal korábban a *Szózat* költője, ugyanazért szorongott Babits, aki üldözői szerint „elefántcsonttoronyban” élt. De hát „világítótorony volt az, s nem elefántcsonttorony.” – mondotta a költő halálakor Tamási Áron Ő maga pedig, Szabó Lőrinc jellemezte így, „agya becsületességére is hiú” gondolkodó próféta. Visszatekintve meg kell vallanunk, hogy kora és utókora mindent elkövetett, hogy művét és magatartása üzenetét kirekessze nemzete

tudatából. Sovány elégtétel, hogy az ötvenes években éppen ezért lett titkos jelképe mindannak, aminek híjával volt akkor a megcsonkított magyar szellemi élet, de „nagy műve körül azóta is elintézetlen ügyek garmadája hever”, állapította meg a hetvenes évek közepén, Babits Mihálynak szentelt könyvében Nemes Nagy Ágnes. – Azóta is, merthogy mást ne mondjak: halála után hatvan esztendővel is, napjainkban is még mindig súlyosan megcsonkítva forog közkézen életműve. Fájdalmasabban és pontosabban szólva: nem forog így sem, mert örökségével nem jól gazdálkodtunk eddig. A magyar szellemi élet ma sem mondhatja el magáról Babits kedves költő-tanítványának, Weöres Sándornak a szavaival, hogy „részemmé vált, élön oltódott belém, / mint vadócba nemes ág.”

Domokos Mátyás
író, kritikus

Életrajz

Babits Mihály (*1883. november 26. Szekszárd +1941. augusztus 4. Budapest) író, irodalomtörténész, szerkesztő, műfordító). 1901-ben Pécsen érettségizik, ősztől a budapesti egyetem magyar-francia szakán kezdi meg tanulmányait, a francia szakot latinra cseréli. 1905-1906-ban Baján gyakorló-tanár, oklevelének megszerzése után a szegedi főreáliskolában tanít 1908-ig, 1908-1911-ig a fogarasi gimnázium tanára, 1911-ben Újpestre helyezik, a következő évtől a budapesti tisztviselőtelepi gimnáziumban tanít. Az I. világháborút üzőtt vadként éli meg. *Játszottam a kezével* c. 1915-ben írt versének három utolsó sora miatt iskoláját is el kell hagynia, 1916 novemberétől tanít ismét a VI. kerületi főgimnáziumban. 1916-tól szerkeszti a *Nyugat*-ot. A folyóirat 1917. március 1-jei számában jelenik meg *Fortissimo* c. békeverse, a lapot az ügyészség elkobozza, és istenkáromlás miatt eljárást indít Babits ellen. Illúziókat táplál az 1918-19. évi forradalmak iránt, 1919 márciusában egyetemi tanárrá nevezik ki, de júliusra már elfordul a diktatúrától. 1921-ben feleségül veszi Tanner Ilonát (Török Sophie). 1924-ben Esztergomban épített nyaralót, a két világháború közötti szellemi élet számos jeles képviselője megfordul itt, erről a nevezetes autogramfal tanúskodik. 1927-től a Bamgarten-alapítvány irodalmi kurátora. 1919-1929 között Osváth Ernővel, 1929-1933 között Móricz Zsigmonddal, 1933-tól Gellért Oszkár közreműködésével szerkeszti a *Nyugatot*. 1938-ban daganat okozta gégeszűkület miatt megoperálják. 1940-ben Dante *Isteni színjátékának* fordításáért (1912-1929) elnyeri San Remo-díjat. Olaszországból hazatérve állapota súlyosbodik. 1941 márciusában tartja akadémiai székfoglalóját. Áprilistól csaknem beszédképtelen. Ragaszkodik hozzá, hogy a tavaszt és a nyarat Esztergomba töltsse. Augusztus 3-án Budapestre szállítják szanatóriumba, másnapra virradóra meghal. Művei: *Levelek Iris koszorújából* (versek, 1909), *Herceg, hátha megjön a tél is* (versek, 1911), *Gólyakalifa* (regény, 1916), *Tímár Virgil fia* (regény, 1922), *Kártyavár* (regény, 1923), *Aranygaras* (mesék, 1923), *Halálfi* (regény, 1927), *Az istenek halnak, az ember él* (versek, 1929), *A torony árnyéka* (elbeszélések, 1931), *Versenyt az esztendővel* (versek, 1933), *Elza pilóta vagy a tökéletes társadalom* (regény, 1933), *Hatholdas rózsakert* (elbeszélések, 1937), *Keresztül-kasul életemen* (cikkek, emlékek, 1939).